

NOVOZAVJETNI NASLOV »EPISKOPOS«

Židovsko-grčka pozadina

Adalbert REBIĆ, Zagreb

Predavanje na »Colloquium biblicum« u Beču 21. listopada 2002.

Naziv biskup (grč. ἐπίσκοπος) za službenika u novozavjetnoj crkvenoj zajednici pojavljuje se u spisima Novoga zavjeta pet puta: *Dj* 20,28; *Fil* 1,1; *1 Tim* 3,2; *Tit* 1,7; *1 Pt* 2,25. U *1 Pt* 2,25 odnosi se taj naziv na Isusa Krista. Na drugim mjestima odnosi se na ljude koji imaju u prvokršćanskoj zajednici posebnu službu: *Dj* 20,28; *Fil* 1,1; *1 Tim* 3,2 i *Tit* 1,7. Na spomenutima dvama mjestima, *1 Pt* 2,25 i *Dj* 20,28, naziv biskup (ἐπίσκοπος) je u uskoj vezi sa slikom *pastira*. Na prvom mjestu, *1 Pt* 2,25, pisac spominje Isusa Krista kao pastira i čuvara ljudskih duša i stavlja ga robovima za uzor bespogovornog trpljenja. Na drugom su mjestu starješine (πρεσβύτεροι) kršćanske zajednice u Efezu nazvani biskupima (ἐπίσκοποι) tj. nadglednicima stada Gospodnjeg¹. U ovom su tekstu očigledno biskupi i prezbiteri koji upravljaju mjesnom crkvenom zajednicom u Efezu poistovječeni i oslovljeni kao biskupi (ἐπίσκοποι). Ovaj tekst – Pavlov oproštajni govor efeškim starješinama – pretpostavlja službe u kršćanskoj zajednici u vrijeme postanka Djela apostolskih, potkraj I. st. po Kr. a ne u vrijeme u kojem je živio i djelovao apostol Pavao. To vrijedi, isto tako, i za pastoralne (deuteropavlovske) poslanice, koje su nastale potkraj I. st. po Kr. Na oba mjesta u pastoralnim poslanicama izraz biskup (ἐπίσκοπος) je u singularu (*1 Tim* 3,2 i *Tit* 1,7). Pritom tekst *Tit* 1,7 kao i *Dj* 20,28 stavlja na isti rang prezbitere i biskupe. U

¹ R. SCHNAKENBURG, »Episkopos und Hirtenamt«, in *Episcopus* (FS M. Faulhaber), Rb 1949., 66-88 navedeno iz H. BALTZ – G. SCHNEIDER, *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, 2. svezak, Stuttgart, 1981., str. 90; H. W. BEYER, ἐπίσκοπος, u: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, sv. II, str. 604-617. Literaturu za novozavjetni pojam ἐπισκοπή i ἐπίσκοπος vidi BALTZ – SCHNEIDER, *Wörterbuch*, S. 87-88.

Tit 1,7 naime Pavao naređuje Titu da postavlja prezbitere u crkvenim zajednicama². Na tim mjestima naslov biskupa (ἐπίσκοπος) još nije shvaćen u monarhijskom značenju kao jedini autoritarni predsjedavatelj ili voditelj na čelu pojedinih crkvenih zajednica. Izgleda da još ni u Prvoj poslanici Klementovoj nije bio identitet prezbitera i biskupa sasvim jasno određen; to se dogodilo tek u Ignacijevim poslanicama.

Najranije novozavjetno mjesto gdje se naslov biskupa pojavljuje jest *Fil* 1,1, ali se u toj poslanici izrazi biskup i prezbiter ne rabe u istom značenju kao u pastoralnim poslanicama. Neki egzegeti (među ostalima A. Fitzer, Harnack) misle da je ovdje govor o osobama koje su u kršćanskoj zajednici bile odgovorne za financijska pitanja. U Poslanici Filipljanima naime govor je o kolekti koju sabiru kršćani u gradovima Sredozemnog prostora za siromašne kršćane u Palestini.

Grčki pojam ἐπισκοπή (hrv. nadgledništvo, pohodeње, pohod) spominje se na četiri mjesta u Novome zavjetu: na dva mjesta u Lukinom opusu (*Lk* 19,44 i *Dj* 1,20) i u *1 Tim* 3,1 i *1 Pt* 2,12. Oba teksta *Lk* 19,44 i *1 Pt* 2,12 shvaćaju izraz ἐπισκοπή u značenju *pohodeња* (izraz se pojavljuje u *Lk* 1,68.78 i 7,16), kao spasonosnog Božjeg pohoda gradu Jeruzalemu i izraelskom narodu, koji je za mir narodu i Jeruzalemu (πρὸς εἰρήνην, *Lk* 19,42).

U druga dva teksta (*Dj* 1,20 i *1 Tim* 3,1) ἐπισκοπή znači biskupovu službu. U ulomku *Dj* 1,20 u kojem se opisuje izbor Matije za apostola namjesto Jude, Petar navodi *Ps* 108,8 (prema Septuaginti), u kojem nesretni čovjek ispovijeda kako je krivo optužen. U *1 Tim* 3,1 izraz ἐπισκοπή znači službu nadgledavanja ili predsjedavanja u kršćanskoj zajednici. Nevjerojatno bi bilo da je u pastoralnim poslanicama uporabom ovog naziva već pretpostavljena opstojnost biskupa u monarhijskom značenju.

U NZ su biskupi (ἐπίσκοποι) muškarci koji u novoosnovanim crkvama imaju važnu zadaću. Osim što su oni okrunjeni naslovom biskupi (ἐπίσκοποι) oni su nazivani i prezbiterima (πρεσβύτεροι) ili čak koji puta i službenicima, poslužiteljima (διάκονοι). U pavlovskim općinama crkvene službe još nisu bile jasno razlučene. Luka naziva u *Dj* 20,17 one koji predsjedavaju kršćanskom zajednicom, jednostano prezbiterima (πρεσβύτεροι). Pavao u *Dj* 20,28 oslovljava, u svom oprostajnom govoru, nadstojnike efeške crkvene zajednice kao biskupe (ἐπίσκοποι): »Pazite na sebe i na svoje stado u kojem vas Duh Sveti postavi nadglednicima, da pasete Crkvu Božju, koju steče krvlju svojom.« Ovdje Pavao sve one koje inače Luka naziva prezbiterima naziva biskupima. Po svome statusu i značenju oni su prezbiteri, a po svojoj funkciji i službi oni su biskupi. Zadaća je ovih od Duha Svetoga između prezbitera postavljenih biskupa da pasu

² H. BALTZ – G. SCHNEIDER, *Wörterbuch*, str. 90.

Crkvu Božju, tj. trebaju biti na čelu kršćanske zajednice i predsjedavati joj, te se duhovno brinuti za povjerene im vjernike³.

Odakle potječe naslov biskupa (ἐπίσκοπος)?

On može potjecati iz dvostrukog izvora, iz starozavjetnog biblijskog i kasnožidovskog, ali i iz grčkog upravnog izrazoslovlja.

U grčkom SZ (Septuaginta) pojavljuje se riječ *biskup* (ἐπίσκοπος) često, i odnosi se na Boga koji nadgledava cijeli svijet i brine za sve ljude. Potom, to su ljudi koji obavljaju određenu službu u zajednici. Grčkim izrazom biskup (ἐπίσκοπος) prevoditelj Septuaginte pretežno prevodi hebrejske riječi *mēbaqer*, *paqîd*, *paqād*, *peqûdah*, *naggâš*⁴. U *Br* 31,14 i u *2 Kr* 11,15.18 zovu se biskupima (ἐπίσκοποι) oni koji imaju neku visoku časničku službu u vojsci, u *1 Mak* 1,51 zovu se tako činovnici koje je kralj Antioh IV. Epifan imenovao da paze na narod. U *2 Kr* 12,11 i u *2 Ljet* 34,12.17 to su osobe koje skupljaju novac i nadgledavaju gradnju hrama. U *Neh* 11,9.14.22 zovu se tako svećenici i leviti; na tim mjestima izraz ἐπίσκοπος dobiva religiozno značenje. Još veće religiozno značenje on ima u *Br* 4,16 gdje se tako naziva Eleazar, koji se brine za sveto ulje, namijenjeno za svijećnjak, za miomirise, za žrtvene darove i za ulje za pomazanje.

I u Kumranu se spominje *nadzornik*, *nadglednik* (hebr. *mēbaqer*): on ima vrlo važnu službu u kumranskoj zajednici (hebr. *jahad*)⁵. Bio je nadglednik, predsjedavatelj zajednice; bio je odgovoran za novake koje je ispitivao prilikom ulaska u zajednicu. Pritom su mu pomagali *mēšaklîm*, učenici i mudri članovi zajednice. Samo je nadglednik (*mēbaqer*) i nitko drugi smio primiti novaka u zajednicu. Nadglednik (*mēbaqer*) je predsjedavao raspravama na plenarnom zasjedanju u zajednici⁶. No njegov autoritet nije bio apsolutan; on nije mogao vladati autokratski. Član zajednice, kojemu na plenarnoj raspravi nadglednik nije dozvolio govoriti, mogao se žaliti *mnogima* (hebr. *rabîm*: mnogi, odnosno zajednica). I kad mu je zajednica dozvolila da smije govoriti na plenarnoj sjednici, smio je u zajednici (Jahad) javno nastupati⁷. Nadglednik je ujedno brižljivo zapisivao

³ Adalbert REBIĆ, *Bogoštovlje, službe i službenici u novozavjetno vrijeme*, u: Bogoslovska smotra 42(1972)309-328.

⁴ Hebrejske riječi *mēbaqer*, *paqîd*, *paqād*, *peqûdah*, *naggâš* pretežno znače nadgledati, pohoditi, paziti, brinuti se za nekoga ili nešto ...).

⁵ 1QS vi.12,20; CD xiii.6,7.,13; xv. 8,11,14. Kumranske tekstove vidi u J. MAIER, *Die Qumran-Essener: die Texte vom Toten Meer*, sv. I-III, Ernst Reinhardt Verlag, München i Basel, 1995-1996.

⁶ Usp. 1QS vi, 11-13.

⁷ Usp. 1QS vi, 11-13.

sve što je dolazilo u zajedničku blagajnu i u skladište⁸. Smio je biti star između 20 i 50 godina⁹.

Osim *mēbaqera* (nadglednika) spominje se u kumranskoj zajednici i *paqîd* (ovjerovatelj, provjeravatelj, kontrolor) što ima otprilike isto značenje kao i *mēbaqer*.

Paqîd je bio druga po rangu osoba u kumranskoj zajednici. Bio je često poistovjećen s *mēbaqerom*, tj. s nadglednikom¹⁰. On je ispitivao sve one koji su namjeravali pristupiti kumranskoj zajednici. Zajedno s *mēšakîl* i *mēbaqer* učio je novake i bio odgovoran za njihovu izobrazbu.

Episkopos u Grčkoj

U Ateni pojavljuje se naslov biskupa (ἐπίσκοπος) za državne, javne činovnike već u V. i IV., st. pr. Kr. Biskup (ἐπίσκοπος) bio je upravitelj pojedinih gradova, gradova satelita, koji su bili podređeni glavnome gradu. Oni su nadgledavali i brinuli se za javni život u gradu, imali su zadaću brinuti se za javni red i u ime gradske vlasti upravljati gradom. Oni su bili ono što su u nekom smislu danas gradonačelnici. Rimski pravnik Charisius spominje oko 340. pr. Kr. gradske činovnike, »qui praesunt pani et ceteris venalibus rebus, quae civitatum opulsi ad cotidianum victum usui sunt«¹¹. U stanovitom smislu riječi oni su bili gradski ekonomski. Stanovito religijsko značenje imao je ἐπίσκοπος u Aolonovu svetištu na otoku Rodu. U tom svetištu postojali su uz nadglednika (ἐπίσκοπος), pismoznanca (γραμματεύς), čuvari žrtvenika (ιεροποιοί) i dr. Nadglednik, biskup, brinuo se za svetište u ekonomskom i financijskom smislu.

(S njemačkog preveo sam autor)

⁸ Usp. IQS vi,20.

⁹ Usp. CD xiv.8-9.

¹⁰ Usp. IQS vi,12.

¹¹ W. LIEBEMAN, *Städteverwaltung in römischen Kaiserreiche*, 1900., str. 370.